

Тема 8
ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ
В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ
(6 годин)

- 1. Загальна характеристика взаємовідносин суспільства та економіки.*
- 2. Держава як гарант забезпечення умов для підприємницької діяльності.*
- 3. Управління власністю в умовах демократичної правової держави.*
- 4. Антимонопольна діяльність.*

1. Загальна характеристика взаємовідносин суспільства та економіки

Теоретично економіку можна розглядати з двох поглядів: як самостійну, відносно ізольовану частину суспільства і як інтегровану складову частину суспільства. Для того, щоб одержати більш чітке уявлення про економіку, про її відмітні ознаки й функції, слід її представити як відносно ізольовану систему – не беручи до уваги її незліченні зв'язки і «переплетення» із суспільством.

Тут насамперед цікаві ті ознаки, за якими чітко розрізняються економіка та суспільство. Центральне місце відводиться відносинам між підприємствами та їх безпосередніми партнерами на ринку, а також відносинам підприємств зі споживачами. При цьому заслуговують також на увагу раціональні методи господарювання, процеси спеціалізації та поділу праці, раціоналізація індустріальних трудових процесів, професіоналізація ринкових відносин, розроблення раціональних критеріїв процедури прийняття економічних рішень або формування типових рольових функцій в економіці.

Соціальний вплив у цій моделі не враховано. Держава і суспільство тут вважаються «відсіченими», відокремленими від єдиного цілого утворення (рис. 1). Однак картина істотно змінюється, коли економіку ми розглядаємо як складову частину суспільства. З цього погляду нас значно менше цікавлять типові функції економіки, а привертають увагу ті інститути, що формують зв'язки між державою, суспільством та економікою. Існують чисельні канали таких зв'язків між економікою і суспільством, наприклад, засоби масової інформації, партії, організації та суспільна думка.

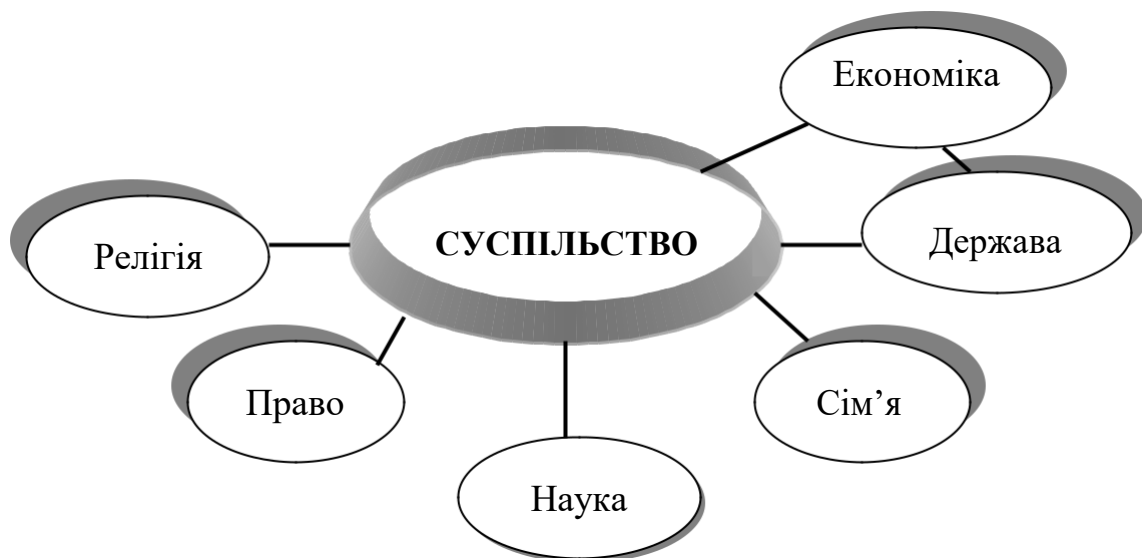

Рис. 1. Економіка, суспільство і держава як відносно самостійні частини соціуму

Усі вони утворюють органи, які є посередниками у взаємодії економіки та суспільства. Аналітично сукупність взаємодій між економікою, державою і суспільством можна подати в моделі кругообігу. Вона відбиває такі моменти:

держава впливає на економіку у формі трудового й соціального законодавства, у формі податкового стимулювання або у вигляді субвенцій;

економіка реагує на заходи державного впливу у формі зміни господарських передумов, що впливають на прийняття економічних рішень;

ці зміни в економіці, у свою чергу, впливають на розвиток суспільства: регіони, слабкі з погляду розвинутості інфраструктури, занепадають, відбуваються зміни в стилі споживання і проведення дозвілля, зростає мобільність населення, змінюється структура сім'ї, зміни торкаються сфери духовного життя суспільства;

суспільство зі свого боку впливає на державу: воно вимагає, наприклад, прийняття нового трудового законодавства, гарантії кращих умов праці, посилення боротьби з безробіттям або охорони навколишнього середовища. У відповідь на тиск із боку громадських організацій держава знову втручається в економічний процес. Динаміка кругообігу відновлюється.

У розглянутій моделі наочно показано, що спосіб економічної

поведінки завжди більшою чи меншою мірою відбиває результати впливу з боку суспільства. Чисельні імпульси, що приводять у дію механізм такого впливу, зароджуються не тільки в офісах великих концернів, або в головах керівників союзів промисловців чи банкірів, але й стають відображенням інтересів громадськості, потреб і ціннісних орієнтацій різних верств населення. У державах, що мають давні традиції парламентської демократії, існує ціла система каналів впливу громадських організацій на економічні структури, що охоплює найрізноманітніші організації, починаючи від профспілок, захисників навколишнього середовища і закінчуючи союзами захисту прав споживачів. Значну роль у цій системі відіграють політичні партії.

Діяльність цих організацій здійснює багатогранний вплив на поточні процеси в економіці і на прийняття довгострокових економіко-стратегічних рішень і без урахування цих факторів неможливо уявити економіку як інтегровану складову частину суспільства.

2. Держава як гарант забезпечення умов для підприємницької діяльності

Сучасна ринкова економіка не може існувати без державної господарської діяльності. Дискутуються тільки масштаби втручання держави в економіку. Так, класики економічної теорії (А.Сміт, Д.Рікардо) вважали, що ринкова економіка повинна розвиватися на основі саморегулювання. Проте криза капіталістичної економіки 1929–1933 рр. ознаменувала кінець «ери» вільного підприємництва, показала, що ринкова економіка без втручання держави розвиватися не здатна.

Необхідність державного регулювання ринкової економіки теоретично обґрунтував англійський економіст Дж.М.Кейнс в книзі «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1946). Дана теорія набула застосування на практиці в економіці США (в 50-ті роки) і принесла певні позитивні результати у господарській діяльності. В подальшому теорія державного регулювання Кейнса лягла в основу економічної політики майже всіх розвинутих капіталістичних країн.

Державне регулювання ринкової економіки – це вплив держави на відтворювальні процеси в економіці за допомогою прямого інвестування, правових та економічних важелів з метою орієнтації

господарських суб'єктів і окремих громадян на досягнення цілей і пріоритетів державної соціально-економічної політики.

Держава може виконувати свої функції впливу на економіку прямо (через фінансування розвитку державного сектора, науки, культури, освіти, соціального захисту населення) або непрямо (через систему правових та економічних регуляторів, надаючи їм можливість орієнтувати діяльність господарських суб'єктів і окремих громадян на досягнення цілей і пріоритетів соціально-економічної політики).

За допомогою правових регуляторів держава встановлює «правила гри» на ринку, а через систему економічних регуляторів – цілеспрямовано «настроює» ринковий механізм, щоб на його основі стимулювати або стримувати ділову активність у раціональних рамках.

Про необхідність державного регулювання економіки говорить весь світовий досвід. Держава через свою особливу роль у суспільстві за всіх часів тією чи іншою мірою втручалася в економічні процеси. Але спочатку це втручання було зумовлене її власним виникненням і необхідністю, що випливає з цього факту, вилучення на свою користь певної частини суспільного продукту для утримання державної машини: апарату чиновників, державної влади, армії, поліції, судів тощо. Таке вилучення і перерозподіл вимагали від держави створення відповідного законодавства, яке б стояло на сторожі державних інтересів і визначало обов'язки усіх членів суспільства. Зазначені суто утриманські інтереси держави визначали її обмежену, пасивну роль у регулюванні економіки.

За цих умов активну роль відіграв ринковий механізм. Ринкова конкуренція, впливаючи на ціни і доходи, автоматично і досить оперативно пристосовувала розрізнені дії господарських суб'єктів, що постійно змінювалася, регулювала рівновагу між попитом і пропозицією, забезпечувала макроекономічну стабільність. Проте в міру розвитку товарного виробництва, його монополізації і ускладнення відтворювальних процесів стали виразно проявлятися обмеження у регулюючих можливостях ринкового механізму. В економіці стали виникати істотні вади: тривалі порушення рівноваги між сукупним попитом і пропозицією, інфляція, безробіття. За зазначених умов виникла об'єктивна необхідність активізації ролі держави у регулюванні економіки.

Разом з тим слід зазначити, що державне регулювання

економіки не є «чарівною паличкою», яка автоматично усуває недоліки ринкового механізму. Дуже багато залежить від ступеня, форм і методів втручання держави в економіку, їх відповідності умовам конкретної країни. Світовий досвід показує, що у застосуванні державного регулювання ринкової економіки не існує світових стандартів, а сліпе копіювання чужого досвіду може завдати тільки шкоди.

Необхідність державного регулювання ринкової економіки впливає з об'єктивно притаманних державі економічних функцій. Вони досить різноманітні. Розглянемо основні з них.

Регулюючі функції держави в ринковій економіці зведено до трьох основних із них – законодавчої, стабілізуючої, розподільчої.

Перша полягає в розробці системи економічних, соціальних і організаційно-господарських законів і постанов, які встановлюють певні правові засади ринкової економіки, гарантуючи таким чином однакові права й можливості всім суб'єктам будь-якої форми власності і господарювання.

Стабілізуюча функція держави забезпечує підтримання високого рівня зайнятості населення та цінової рівноваги і стимулює економічний розвиток країни.

Розподільча функція держави полягає з одного боку у досягненні найсправедливішого розподілу доходів у суспільстві, а з іншого – найефективнішому розміщенні ресурсів у ринковій економіці.

Крім того, держава встановлює і контролює мінімальний розмір заробітної плати; бере на себе функцію забезпечення суспільними благами, у виробництві яких приватні та колективні суб'єкти не зацікавлені, проте без цих благ не можливе існування суспільства.

Держава відіграє також важливу роль у регулюванні зовнішньоекономічних відносин і валютного ринку, міграції капіталів робочої сили та контролі платіжних балансів. Це сприяє стабілізації національної економіки і розвитку світового господарства. Виконання державою регулюючих функцій в умовах ринкової економіки забезпечує досягнення балансу економіки на макрорівні, проведення ефективної грошово-кредитної політики, соціальний захист малозабезпечених верств населення.

Проте в сучасному світі економічні функції держави набагато ширші. В їх числі є такі: захист середовища проживання людини, розвиток інфраструктури, дотації на шкільне навчання, допомоги по

безробіттю, різноманітні види пенсій і допомоги малозабезпеченим членам суспільства тощо.

Держава як гарант економічних свобод здійснює адміністративний вплив на ринок на всіх рівнях управління – від муніципального до федерального (від районного до загальнодержавного).

Держава – гарант грошової одиниці, тому контролює обіг грошей. Уряд щороку визначає мінімальний розмір заробітної плати, що сприяє регулюванню ринку праці.

Для захисту внутрішнього продовольчого ринку держава вводить обмеження на ввезення певних товарів, наприклад, значно підвищує ставки мит або запроваджує найдійовіші засоби захисту – компенсаційні збори, розмір яких визначено як різницю між внутрішньою ціною імпортованого продукту і ціною на ринку, з якою він надходить. Ці збори встановлено для досить широкого асортименту товарів, передусім таких, які у достатній кількості виробляють у країні.

Держава – прямий ринковий агент, тому має змогу безпосередньо впливати на ємність і структуру ринку та визначати нові організаційні форми його функціонування. Зараз економіка України перебуває в стані глибокої, затяжної кризи. Усю сукупність причин нинішнього соціально-економічного становища в Україні можна поділити на три основні групи. До першої з них належать ті, що були успадковані нашою державою у зв'язку з розпадом СРСР, до другої – ті, що були зроблені так званими реформаторами з часу проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року, до третьої – проблеми, зумовлені необхідністю трансформації неефективної економічної системи, яка існувала в нашій державі, перехідний період для такої трансформації, як показує досвід інших країн, не може не відбуватися інакше, ніж через кризи і потрясіння.

Слід зазначити, що без дійової державної політики, спрямованої на розвиток цивілізованих ринкових відносин, які б сприяли зростанню ефективності підприємництва та підвищенню продуктивності праці, активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, подолати затяжну й гостру кризу в Україні неможливо.

Одним із провідних напрямків економічної політики в Україні є активна банківсько-фінансова, цінова, податкова політика та подолання інфляції. Як свідчить увесь попередній економічний розвиток, економіка України не зможе ефективно розвиватися, якщо

не стабілізувати валютно-фінансове і кредитне становище, не припинити інфляційні процеси. Світова практика доводить, що за допомогою грошово-кредитної і фінансової політики (включаючи цінову, податкову і процентну) можна створити умови як для бурхливого економічного розвитку, так і для паралічу власного товаровиробництва і всієї економіки.

3. Управління власністю в умовах демократичної правової держави

Якщо необхідність приватної власності на підприємствах (за винятком стратегічних і природних монополій) науково й історично обґрунтована, то демократія в Україні сприймається аж ніяк не однозначно. Багато хто її взагалі не визнає, оскільки вважає, що саме вона призвела до сьогоденного хаосу в державі. Інші беззастережно визнають позитивну роль демократії, проте не знають, як її забезпечити. Ключ до розуміння цього питання дав англійський економіст і філософ Адам Сміт (1723–1790): «Усі хвороби демократії можуть бути вилікувані ще більшою демократією».

Головною помилкою в побудові нашої демократичної держави є те, що в її основу (Конституцію й закони) закладено вже давно здискредитовану соціалістичну ілюзію наче «слуги народу» (політики, партії, чиновники тощо) працюватимуть на його інтереси, а не на власні. Тому й маємо надзвичайно негативні результати розбудови незалежної демократичної держави.

Невпинно й цинічно повторюючи, що влада їм потрібна лише для виконання партійних програм, передвиборних обіцянок, «слуги народу» працюють переважно на себе. Політика «служіння» народу – їхній професійний бізнес із шаленими дивідендами.

Усвідомлення того, що ніколи не було і бути не може альтруїстичних політиків, партій і чиновників, зумовлює необхідність переглянути нинішню політичну систему й механізм управління державою, яка базується на ілюзії безкорисності й чесності намірів та практичних дій «слуг народу».

Теоретично це нескладне питання, якщо вирішувати його через призму вимог теорії управління, необхідності забезпечення принципів соціальної справедливості, цілковитої демократії і справжнього конкурентного середовища в усіх сферах діяльності суспільства, швидкої і невідвратно адекватної відповідальності

кожного за результати своєї діяльності та вчинки. Починати потрібно Конституції, яка нині дестабілізує державу і не відповідає вимогам справжньої демократії, нехтує відомі закони управління складною системою (якою, безперечно, є держава) і детермінує у країні хаос та сварки.

Теорія управління і широка світова практика діяльності успішних держав заперечують функціонування Президента країни як другого центру виконавчої влади. Президент, який не очолює уряду (як у США), не повинен формувати Кабмін, призначати глав адміністрацій регіонів, утручатися в діяльність уряду, оскільки це призводить до загальної безвідповідальності влади, політичної колотнечі, кадрової каруселі, некерованості держави.

Він є органічним главою і представником держави, гарантом її суверенітету і територіальної цілісності, а отже, головнокомандувачем збройних сил, незаангажованим арбітром у відносинах між гілками влади, між ним і суспільством. Відтак закономірно, що Президент повинен бути безпартійним і обиратися не Верховною Радою, а всенародно, на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Тільки тоді він буде незалежним від усіх гілок влади, матиме право виступати від імені всього народу, відстоювати його інтереси в судах або апелювати до народу через оголошення референдуму чи дострокових виборів гілок влади у разі виникнення гострих загальнодержавних питань і проблем, вирішення яких в інтересах нації потребує зважання на думку кожного громадянина.

Важливим кроком демократизації суспільства й підвищення ефективності його діяльності є реформування нинішньої системи обрання законодавчої (представницької) гілки влади. У перекладі з грецької та французької мов слово «демократія» означає владу народу, активну й рівноправну участь усіх громадян в управлінні діяльністю державних органів влади всіх рівнів, передбачає однакове для всіх право не лише обирати, а й бути обраними у владу.

На жаль, сьогодні наша демократія звужена лише до надання можливості кожному громадянину голосувати на виборах. Вона не гарантує кожній достойній, але не багатій людині, яка не належить до клану, права бути обраною. Система виборів створена так, що ми змушені обирати не кращих із кращих представників народу, а менше зло із запропонованих правлячими кланами варіантів.

Страшним ворогом демократії та соціальної справедливості, наріжним каменем фундаменту влади і багатства кланів є узурпація ними права підбору й розстановки кадрів державної служби. Хоча

держслужбовців приймають формально на конкурсній основі, але фактично все вирішують кланові, родинні та корупційні зв'язки.

Оптимальною для справжньої демократії є система пропорційних виборів з відкритими списками, яка поєднує переваги пропорційної та мажоритарної виборчих систем. Партії висувують і підтримують своїх найперспективніших кандидатів у депутати в кожному виборчому окрузі. Виборці оцінюють передвиборні програми, обіцянки, авторитет та результати попередньої діяльності партій і їхніх конкретних представників і наділяють мандатами народної довіри найдостойніших.

Обрані в такий спосіб депутати проходять через подвійне (партійне й електоральне) сито контролю на авторитет, довіру і професійну придатність, а тому заслуговують на повноцінний демократичний, а не імперативний мандат. їхнє місце в партії та парламенті визначається не рішенням лідера партії, фракції, а кількістю здобутих в окрузі голосів виборців. Вони легко створюють парламенті партійні фракції та коаліції, які формують уряд та опозицію, й у такий спосіб досягається структуризація, а отже, ефективність парламенту, відповідальність перед виборцями партій і окремих депутатів за власну діяльність.

Схожа система формування парламенту є в розвинених демократичних країнах, наприклад у Великій Британії. Звісно, вона спонукає партії дуже серйозно ставитися до оцінки не тільки своїх кандидатів у депутати, а й людей, яких після перемоги партії приймають в органи виконавчої влади. Тож у суспільстві діє найефективніший, позитивно вмотивований кадровий фільтр.

Величезною вадою є практична неможливість дострокового відкликання обраних «слуг народу», відсутність будь-якої їх відповідальності (політичної, економічної, кримінальної) за обман виборців, злочинство, корупцію, некомпетентність тощо.

Доцільно було б скласти оціночну таблицю обіцянок претендентів за всіма зазначеними найважливішими потребами людей. Відсутність таких зафіксованих даних, а також шоу-бізнесовий, пропагандистський характер проведення виборчої кампанії заважають виборцям зробити правильний вибір. Не випадково всі телевізійні канали є власністю олігархічних кланів. Вони розуміють, що телебачення – це не лише прибутковий бізнес, а

реальна можливість маніпулювати свідомістю людей та впливати на результати виборів.

Закони шоу-бізнесу і пропаганди, на яких будується тепер виборча кампанія, свідчать: що більше вкладається коштів і що довше кампанія триває, то більше можливостей провести у владу недолугих, але багатих кандидатів.

Давно назріла необхідність позбавитися хибних виборчих процедур шляхом:

державного фінансування виборчої кампанії кожного кандидата в мінімально необхідних розмірах. Якщо є дефіцит державних коштів, то фінансування слід надавати парламентським партіям, іншим – за жеребкуванням;

надання дозволу тільки фізичним особам-громадянам України вносити через банківську систему власні кошти у виборчий фонд будь-якого кандидата, обмеживши одноразовий внесок незначною сумою (наприклад, 100 грн.). Надходження цих коштів і їх використання підлягає суворому контролю з боку відповідних виборчих комісій і громадськості;

максимального обмеження до технологічно можливого, однакового для кожного кандидата рівня вартості й терміну проведення виборчої кампанії, часу виступів кандидатів і політичної реклами на телебаченні;

запровадження обов'язкових кваліфікаційних і медичних вимог для учасників виборчих перегонів і формалізованих процедур перевірки кандидатів згідно з ними;

запровадження поетапних регулярних звітів народних обранців перед виборцями за виконання програми їх дій, чіткої та невідвортної процедури дострокового відкликання обраних і встановлення їх конкретної матеріальної, кримінальної та політичної відповідальності за невиконання передвиборних обіцянок і неналежне виконання посадових обов'язків, зокрема злочинство й корупцію;

використання електронної технології голосування й підрахунку голосів, яка не лише набагато прискорила б процес голосування, а й унеможливила б фальсифікації. Сучасний рівень інформаційних технологій дає можливість це зробити. Вже давно вирішені всі технічні й технологічні питання для електронної ідентифікації кожної людини за відбитком пальця чи підписом тощо.

Усвідомивши, що у «слуг народу» домінують власні інтереси,

логічно негайно адекватно реформувати судову гілку влади з метою гарантованого покарання й запобігання злочинам.

Очевидно, що будь-які закони, зокрема й Конституція, не виконуються в умовах наявності неефективної судової системи, яка є залежною від Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів та інших інстанцій. Законодавча та виконавча влади її формують і фінансують, а отже, фактично контролюють. Незалежність судової гілки влади забезпечується лише завдяки формуванню її шляхом прямих усенародних виборів. Тільки тоді суди, а не Президент, будуть ефективним гарантом і механізмом примусу виконання Конституції та законів, як це є в багатьох цивілізованих країнах, без якого виконання законів настає параліч держави, що спостерігається нині.

Нині всі парламентські партії пропонують власні варіанти нового Основного Закону. Вони мають на це право. Але народ України як єдине джерело влади має найбільше право на власну участь у прийнятті досконалої Конституції, яка захищала б його, а не кланові інтереси, що неминуче закладаються в партійні проекти Конституції.

Головними в розробці нової Конституції мають бути фахівці з управління. Саме вони як технологи мають розробити таку структуру державного та суспільного управління, яка гарантувала б справжню демократію, ефективність управління, служіння влади народу і реальний захист його інтересів, стрімкий розвиток країни, її політичну стабільність і прогнозованість, конкуренцію, взаємоконтроль і збалансованість усіх гілок влади, незалежність однієї від іншої та їх залежність від народу, можливість дострокового припинення повноважень народних депутатів у разі неналежного їх виконання або невиконання передвиборних обіцянок.

Законодавче та нормативно-правове забезпечення конкурентного середовища. Ринкова економіка в класичному прояві містить стихійне і цілеспрямоване регулювання. Основою такого саморегулювання є об'єктивні економічні закони (наприклад, закон попиту і пропозиції та інші). Наслідки їх дії не завжди мають позитивний ефект з точки зору соціально-економічних інтересів суспільства., тому саморегулювання необхідно коректувати і доповнювати цілеспрямованими діями з метою зменшення

негативних проявів ринкової стихії. Такий вплив здійснюється за допомогою державного регулювання економіки, одним з яких є державне регулювання економічної конкуренції.

Державне регулювання економічної конкуренції – це цілеспрямована державна діяльність, що здійснюється на засадах і в межах, встановлених чинним законодавством, по встановленню і реалізації ведення економічної діяльності на товарних ринках з метою захисту добросовісної конкуренції і забезпечення ефективності ринкових відносин. Причиною, що спонукає державу реалізовувати саме ці цілі, є публічний інтерес, що полягає в необхідності підтримки конкурентних засад ринкових відносин.

Основними формами (напрямами) державного регулювання економічної конкуренції є нормативний і організаційний вплив. Нормативне регулювання проявляється у встановленні в нормативно-правових актах правил ведення господарської діяльності, а також у встановленні контролю за його здійсненням. Організаційне регулювання полягає у створенні державою спеціальних організаційних структур з відповідним обсягом повноважень

Нормативне регулювання представляє конкурентне законодавство. Організаційне регулювання захисту економічної конкуренції полягає у створенні надійної та ефективної системи державних органів, які реалізують державну політику в сфері конкуренції. Ще одним важливим елементом цієї системи є забезпечення незворотності ринкових перетворень та поступової заміни адміністративного механізму регулювання конкурентних відносин на переважно економічний.

Основним органом, що визначає політику, спрямовану на захист конкуренції є Верховна Рада як єдиний орган законодавчої влади. Важливу роль в формуванні політики України щодо захисту конкуренції відіграє Президент України. Серед органів державного управління в сфері конкуренції визначальне місце належить Кабінету Міністрів України.

процесах демонополізації та створення умов для конкуренції виробників активну участь бере Фонд державного майна України. Державне управління в сфері захисту прав споживачів від проявів недобросовісної реклами здійснює Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів. Особливе місце в системі органів державного управління в сфері конкуренції займає Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі

4. Антимонопольна діяльність

Антимонопольна політика й антимонопольне законодавство не мають на меті заборону або ліквідацію монопольних утворень. У товаристві склалося розуміння того, що монополія як чинник зростання прибутку не може бути знищена. Тому реальне завдання антимонопольної політики полягає в тому, щоб поставити діяльність монополії на державний контроль, виключити можливість зловживання монопольним положенням. К. Маркс ще в середині минулого сторіччя приходив до висновку, що поява монополій потребує державного втручання. Головна ціль цього втручання полягає в захисті і зберіганні вільної конкуренції, якій загрожують монопольні тенденції. Конкретно можна сформулювати такі цілі: обмеження монополій, підтримка і сприяння малому бізнесу, захист прав споживача.

Існують дві основні форми боротьби з монополіями: попередження створення монополій та обмеження використання монопольної влади. Для проведення антимонопольної політики держава створюються антимонопольні служби, основною задачею яких є контроль монополістичних тенденцій у країні. Антимонопольні служби не є частиною законодавчої влади, але їхня компетенція дозволяє їм виконувати дорадчу функцію.

Подібні організації не мають права діяти авторитарними методами, наприклад, закривати підприємства. Але вони можуть змусити підприємство, що домінує на ринку, відновити постачання продукції тому одержувачу, якому в цих постачаннях було протизаконно відмовлено. Усе їхні рішення обов'язкові для виконання. У протилежному випадку накладаються грошові штрафи, передбачені законодавством за порушення антимонопольного закону. При цьому необхідно відзначити, що всі рішення антимонопольної служби повинні підлягати перевірці державними судами.

Крім здійснення процесу демонополізації антимонопольна служба покликана боротися зі зловживаннями. Така боротьба може бути ефективною тільки при активній участі споживачів, тому широкі маси населення повинні розуміти практичне значення антимонопольної політики в повсякденному житті. Допомогти в цьому повинна насамперед преса й інші засоби масової інформації. Кожна антимонопольна служба повинна мати співробітника для зв'язку з пресою, що повідомляє про діяльність служби і коментує її.

В Україні єдиною монопольною службою держави, крім самої

держави, є Антимонопольний комітет України. Безумовно, від проведення антимонопольної політики в теперішніх важких економічних умовах України чудес очікувати не приходиться. Але дуже важливо, щоб проведення антимонопольної політики завоювало довіру і підтримку населення, щоб люди знали, що вони можуть

Шляхи формування антимонопольної політики в Україні.

умовах ринкової трансформації економіки України питання захисту конкуренції недопущення зловживання ринковою владою монополістичних структур є особливо актуальним. Створення конкурентного середовища, захист законних інтересів підприємців і споживачів, регулювання діяльності монополій сприяють формуванню цивілізованих ринкових відносин, підвищенню ефективності функціонування національної економіки і є однією зі складових антимонопольної діяльності держави.

Антимонопольне законодавство в Україні представлено Законами України: «Про обмеження монополізму і недопущення і недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності» (1992 р.), «Про захист від недобросовісної конкуренції» (1996 р.), «Про природні монополії» (2000 р.), «Про захист економічної конкуренції» (2001 р.), «Про Антимонопольний комітет України» (1993 р.) тощо.

Зловживанням монопольним положенням вважається:

- нав'язування таких умов договору, що ставлять контрагентів нерівне положення, або додаткових умов, що не ставляться до предмета договору, у тому числі нав'язування товару, не потрібного контрагенту;
- обмеження або призупинення виробництва, а також вилучення з обороту товарів із метою створення або підтримки дефіциту на ринку або встановлення монопольних цін;
- часткова або повна відмова від реалізації або закупівлі товару при відсутності альтернативних джерел постачання або збуту з метою створення або підтримки дефіциту на ринку або встановлення монопольних цін;
- інші дії з метою створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) інших підприємців;
- установлення дискримінаційних цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що обмежують права окремих споживачів.

Дискримінацією підприємців органами влади і керування признається:

- заборона створення нових підприємств або інших

організаційних форм підприємництва в якійсь сфері діяльності, а також встановлення обмежень на здійснення окремих видів діяльності, на виробництво визначених видів товарів із метою обмеження конкуренції;

примус підприємців до пріоритетного висновку договорів, першочерговому постачанню товарів визначеному колу споживачів;

прийняття рішень про централізований розподіл товарів, що призводить до монопольного положення на ринку;

установлення заборони на реалізацію товарів з одного регіону країни в інший;

надання окремим підприємцям податкових і інших пільг, що ставлять їх у привілейоване положення стосовно інших підприємців;

обмеження прав підприємців по придбанню і реалізації товарів;

установлення заборон або обмежень щодо окремих підприємців або груп підприємців.

Несумлінною конкуренцією признається:

неправомірне використання товарного знака, фірмового найменування або маркірування товару, а також копіювання форми, упакування, зовнішнього оформлення, імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені;

навмисне поширення явно помилкових або неточних зведень, що можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця;

одержання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою нанесення збитку діловій репутації або майну іншого підприємця.

На початку 90-х рр. ХХ ст.б головний наголос у вітчизняній антимонопольній політиці робився на подоланні й обмеженні монополізму, що було пов'язано з пануванням у тодішній українській економіці монополій як спадку колишнього соціалістичного господарства. Економічна політика України в той період закономірно набула форми антимонопольної політики.

Після проведення радикальних реформ, приватизації та демонополізації ситуація у сфері конкурентних відносин в Україні кардинально змінилася. У нових соціально-економічних умовах основною проблемою антимонопольної політики стало не просто формальне усунення монополізму, а створення ефективного

конкурентного середовища, здатного забезпечити стає економічне зростання і стабільне підвищення життєвого рівня народу. Наголос у здійсненні антимонопольної політики в Україні на початку ХХІ ст. переноситься з подолання та обмеження монополізму на захист економічної конкуренції.

Основним змістом сучасного етапу антимонопольної політики в Україні є захист уже створеного конкурентного середовища, підвищення ефективності функціонування існуючих конкурентних відносин. Це призвело до трансформації антимонопольної політики держави у конкурентну політику, а антимонопольне законодавство – конкурентне законодавство, тобто систему заходів держави щодо створення та розвитку конкурентного середовища, регулювання конкурентних відносин і конкурентного процесу з метою підтримки та заохочення економічної конкуренції, боротьби з негативними наслідками монополізму, захисту законних інтересів підприємців і споживачів, сприяння розвитку цивілізованих ринкових відносин, створення конкурентоспроможного вітчизняного виробництва.

Стратегічною метою конкурентної політики є державна підтримка ефективної конкуренції та створення однакових умов для всіх агентів ринкових відносин. Головне завдання конкурентної політики – формування такого середовища, в якому дії ринкових агентів що порушують конкурентні правила, стають економічно не вигідними.

Державний контроль за дотриманням конкурентного законодавства, захист інтересів підприємців та споживачів від його порушень здійснюється Антимонопольним комітетом України відповідно до його повноважень, визначених законом.

Основними завданнями Антимонопольного комітету України є:
здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції;
запобігання, виявлення і припинення порушень конкурентного законодавства;
контроль за економічною концентрацією;
сприяння розвитку добросовісної конкуренції.

До методів здійснення антимонопольної політики відносять:

правові: прийняття відповідних законодавчих та нормативно-правових актів;

організаційно-контролюючі: розробка та організація виконання заходів, спрямованих на запобігання порушенням

конкурентного законодавства; проведення моніторингу, перевірок, призначення експертизи;

адміністративно-імперативні: примусовий поділ суб'єктів господарювання, застосування санкцій, накладання штрафів;

профілактично-роз'яснювальні: інформування, внесення пропозицій, надання рекомендацій, попередніх висновків стосовно порушень, роз'яснення щодо кваліфікації порушень.

Діяльність антимонопольного комітету України ґрунтується на принципах законності, гласності, захисту прав суб'єктів господарювання на засадах їх рівності перед законом та пріоритету прав споживачів, тому можна стверджувати, що в Україні на сьогодні створено законодавчу базу й організаційні засади здійснення ефективної державної конкурентної політики.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ

1. Назвіть основні елементи економічної системи, які базуються на різноманітті форм власності на економічні ресурси та результати господарської діяльності?
2. Назвіть вид політики держави, яка спрямована на регулювання відносин з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника?
3. Назвіть вищий орган у системі виконавчої влади, який має найширше коло повноважень у сфері економіки?
4. Якими факторами обумовлена соціальна спрямованість економіки?
5. Назвіть вид політики держави, що спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва?
6. Визначте зміст поняття «соціально-економічна модернізація»?
7. Назвіть основні показники для виміру соціальної ефективності державної політики?
8. Сформулюйте основні напрями сучасної світової економічної

9. теорії?

10. Яке поняття розуміють під наступним визначенням: «Сукупність інститутів і норм, що визначають соціальний стан громадян і окремих груп населення, а також соціальні відносини між членами суспільства»?
11. Наведіть приклади законодавчого нормативно-правового забезпечення конкурентного середовища підприємств і організацій?
12. Дайте визначення поняття «антимонопольна діяльність»?
13. Назвіть основні завдання державного антимонопольного комітету України?